

Pedagogia social

Jordi Planella Ribera (coordinador)

Jesús Vilar Martín (coordinador)

Asun Pié Balaguer

Juan Sáez Carreras

Xavier Úcar Martínez

PID_00142299

Material docent de la UOC

Universitat Oberta
de Catalunya

www.uoc.edu

Jordi Planella Ribera

Educador social, llicenciat en Filosofia i Ciències de l'Educació, postgraduat en Teoria sistemàtica i doctor en Pedagogia. És professor d'Educació social de la UOC, on investiga temes relacionats amb la discapacitat, l'exclusió digital i les identitats corporals en el ciberespai. És autor dels llibres següents: *L'educació social: projectes, perspectives i camins* (2003), *Antropología de la educación* (2005), *Cu-erpo, cultura y educación* (2006), *Subjetividad, disidencia y discapacidad* (2006), y *Los hijos de Zotikos: una antropología de la educación social* (2006). És membre i coordinador del grup d'investigació en Acció Social i Noves Tecnologies (ATIC) de la UOC. També és membre d'INNOVALAB (Centre d'Investigació en TIC i Educació) de la UB i la UOC.

Jesús Vilar Martín

Mestre i pedagog. Ha estat educador social en centres de justícia juvenil. Professor de Pedagogia social a l'Escola Universitària de Treball Social i Educació Social Pere Tarrés de la Universitat Ramon Llull. En la UOC és consultor de Pràcticum II i d'Intervenció psicopedagògica sobre problemes de desadaptació social. És cap de redacció de la revista *Educación Social*. Els temes sobre els quals treballa en l'actualitat són relació educativa i adolescència i ètica professional en l'educació social. Entre les últimes publicacions, es poden destacar: *Ética e estética do quehacer socioeducativo municipal* (2006); *L'ús de l'educació moral en col·lectius vulnerables o en risc d'exclusió social* (2005); *Disseny de les intervencions socioeducatives* (2003); *El tractament dels conflictes ètics en la pràctica professional: aproximació a una ètica aplicada* (2003); *L'Educació Social: projectes, perspectives i camins* (2003); *Responsabilidad y compromiso ético de los formadores en pedagogía social y educación social* (2003); *Límites y posibilidades de la acción pedagógica en la educación social* (2003).

Asun Pié Balaguer

Educadora i pedagoga. Ha treballat en els àmbits d'infantesa i adolescència, salut mental, discapacitat i drogodependències. Professora de l'Escola Universitària de Treball Social i Educació Social de la Universitat Ramon Llull, on imparteix assignatures del camp de la discapacitat i les drogodependències. En la UOC és consultora de Pràcticum I i Pràcticum II dins dels Estudis de Psicopedagogia. És educadora de la Cooperativa Aixec i membre del grup d'investigació Acció Social i Noves Tecnologies (ATIC) de la UOC.

Juan Sáez Carreras

Llicenciat en Filosofia i doctor en Pedagogia per la Universitat de València. Catedràtic de Pedagogia Social a la Universitat de Múrcia i director de la col·lecció de llibres d'"Educació Social" en l'Editora Nau Llibres. És autor, entre moltes altres obres, de *Pedagogía Social. La Educación Social como profesión* (Alianza Editorial) i de *La profesionalización de los educadores sociales* (Dykinson). Té altres publicacions sobre les professions, en especial la de l'educador social. Els seus interessos intel·lectuals són molt amplis i als ja esmentats cal sumar els seus treballs nacionals i internacionals sobre educació de persones grans, així com els seus textos sobre cinema i educació. Ha estat coordinador a nivell internacional i nacional del Projecte Gerón i del Programa Adapt, relacionat amb la formació de professionals implicats en l'educació de persones grans així com en la formació dels treballadors de les indústries conserveres.

Xavier Úcar Martínez

Doctor en Pedagogia (1991). Professor titular de Teoria i història de l'educació a la Universitat Autònoma de Barcelona. Membre de la Comissió Executiva de la Societat Iberoamericana de Pedagogia Social. Forma part del grup d'investigació Grup d'Anàlisi de Polítiques Educatives i de Formació (GAPEF). Alguns dels últims treballs publicats són: *Participación, animación e intervención socioeducativa* (Ed.). (2005); *La ciudadanía europea en el sector de la educación no formal de adultos en Cataluña: análisis de "buenas prácticas"* (2004); *Los lenguajes de las artes: escenas y escenarios en educación* (2003); *Cómo evaluar proyectos y procesos de animación sociocultural* (2002); *Medio siglo de animación sociocultural en España: Balance y perspectivas* (2002). Actualment és el director del Departament de Pedagogia Sistemàtica i Social de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Primera edició: setembre 2009

© Asun Pié Balaguer, Jordi Planella Ribera, Juan Sáez Carreras, Xavier Úcar Martínez, Jesús Vilar Martín

Tots els drets reservats

© d'aquesta edició, FUOC, 2009

Av. Tibidabo, 39-43, 08035 Barcelona

Disseny: Manel Andreu

Realització editorial: Eureka Media, SL

ISBN: 978-84-692-4626-9

Dipòsit legal: B-33.207-2009

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny general i la coberta, no pot ser copiada, reproduïda, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà, tant si és elèctric com químic, mecànic, òptic, de gravació, de fotocòpia o per altres mètodes, sense l'autorització prèvia per escrit dels titulars del copyright.

Introducció

La **pedagogia social** ha exercit un paper important en la reconceptualització de les pràctiques socioeducatives del final del segle XX i començament del segle XXI. Al llarg d'una trajectòria històrica (desigual, però al cap i a la fi constituïda i configurada amb bons fonaments teòrics) ha navegat per diferents oceans temàtics i ha ancorat el seu saber en diferents ports que li han permès construir-se com a saber i disciplina. Prova d'aquest itinerari –de construcció com a saber i com a disciplina– són alguns dels treballs monogràfics dedicats a investigar amb la finalitat de situar acadèmicament la pedagogia social. Únicament cal recordar –entre molts altres– el que ens proposava Mínguez en dir que "la pedagogia social, com a disciplina que s'imparteix a la Universitat, forma part de les matèries assignades al Departament de Teoria i Història de l'Educació. Com tota disciplina, ha seguit un recorregut en el seu procés de configuració fins a establir les bases del que s'ha considerat com a específic dels seus continguts, tenint sempre com a objectiu central la competència social, que s'entén en principi com a exercici de contínua socialització i, actualment, com a educació de la ciutadania" (2005). Però justament aquesta adscripció de la pedagogia social a l'àrea acadèmica de la teoria i història de l'educació fa que sigui una subàrea poc definida i allunyada de la consolidació que com a saber acadèmic en aquests moments mereixeria. El mateix Constancio Mínguez ens planteja que: "el fet de formar part d'una àrea en què la majoria dels professors que imparteixen continguts pertanyen a un dels denominadors, història de l'educació i teoria, no ha ajudat els professors responsables de la docència de les matèries pròpies de la pedagogia social a aclarir-se en el que és específic pròpiament" (2004). El somni que la pedagogia social es converteixi en una àrea específica de coneixement (com en la pràctica es construeix dia a dia) queda, d'aquesta manera, oberta als vents i a les reaccions del destí. Aquest text ha de servir per a ajudar a pensar sobre la seva posició i disposició futura.

Els autors del material didàctic que presentem provenen de la praxi de l'educació social, o hi tenen un contacte molt directe, i reflexionen des del seu treball com a formadors de professionals de l'educació social en diferents universitats (Universitat de Múrcia, Universitat Autònoma de Barcelona, Universitat Ramon Llull i Universitat Oberta de Catalunya). La seva posició, alhora entre teoria i pràctica, serveix per a oferir una mirada una mica "especial", crítica i reivindicativa a una pedagogia social que, al començament del segle XXI, necessita aclarir alguns punts importants de les seves pròpies definicions (o indefinicions) en una perspectiva de futur. Així, de manera general, compartim que, per ara, la pedagogia social és una disciplina acadèmica que té per objecte l'educació social. L'educació social és una praxi educativa que recull les tradicions procedents de l'educació d'adults, de l'educació especialitzada i de l'animació sociocultural, i que és duta a terme pels educadors socials. Afirmar això no és una posició banal ni retòrica; al contrari. Es tracta d'un punt

de partida, d'un assentament epistemològic i crític, enfront de determinades confusions i posicions, que des d'una perspectiva de barrija-barreja acadèmica anomenen i dilueixen la pedagogia social com a educació social i l'educació social com a pedagogia social.

La qüestió, doncs, és aclarir alguns elements que permetin fixar les línies de futur de la pedagogia social en el seu desenvolupament com a activitat acadèmica, però entenent que aquesta activitat només té sentit si està vinculada de manera efectiva als problemes de la realitat social i a les professions que directament incideixen en aquestes realitats. És a dir, la posició acadèmica de la pedagogia social l'entendem des d'una perspectiva d'anàlisi de la realitat i d'una aposta de construcció de coneixement que incideixi directament en la societat en què la pedagogia social s'ubica. En definitiva, l'esperit que ens mou en el nostre plantejament i que considerem que és de plena actualitat és el que ja va indicar Ortega respecte a la missió de la universitat: entendre que la pedagogia social no es pot desvincular de la vida social, que ha de donar respostes als problemes de la societat i que ha de contribuir a formar bons professionals.

Hem organitzat el material didàctic en sis mòduls que recullen una part dels grans temes rellevants en el debat que actualment es manté obert en el camp de la pedagogia social. El professor Juan Sáez aborda en el mòdul "Reorganització conceptual del camp de coneixement: cap a la reconstrucció de la pedagogia social" i "educació social a Europa" aquells aspectes relacionats amb la mateixa epistemologia de la pedagogia social i la seva definició real, en especial amb les seves relacions amb l'educació social. El professor Jordi Planella ens proposa a "Història de la pedagogia social: experiències i territoris" una reflexió sobre la importància de revisar models, teories i experiències ja desenvolupades en el camp de la pedagogia social que no s'haurien d'oblidar, però que al seu torn poden nodrir les praxis actuals. El professor Jesús Vilar reflexiona sobre com la pedagogia social ha d'aportar elements perquè l'educació social pugui desenvolupar la seva activitat de manera més efectiva i, al seu torn, com els reptes de l'educació social són un estímul per al desenvolupament de la pedagogia social. La professora Asun Pié analitza a "La pedagogia social instituïda. Notes crítiques sobre les institucions socioeducatives" el nucli de les institucions en què es desenvolupen les intervencions socioeducatives. Partint de l'anàlisi de les institucions, arribem fins al que l'autora denomina la *pedagogia extituïda*. El professor Jordi Planella ofereix una mirada als canvis que les noves tecnologies plantegen a la praxi socioeducativa a "La pedagogia social i a la societat de la informació. Net-activisme i altres formes d'educació social". Per a això revisa les formes d'apropiació de les TIC per part dels col·lectius en situació de vulnerabilitat i dels professionals que les acompanyen. I finalment el professor Xavier Úcar a "El perquè i el per a què de la pedagogia social: intervenció socioeducativa i vida social" es pregunta pel sentit i les funcions actuals de la pedagogia social. Això el porta a situar alguns conceptes que cal revisar, i també a connectar-los amb les formes contemporànies d'exclusió social.

Som conscients que queden molts temes per abordar i que la pedagogia social no els pot donar l'esquena, sinó que els ha d'afrontar directament, ja que –tal com ens va anunciar Paul Natorp el 1899 a l'obra *Sozialpädagogik. Theorie der Willenserziehung auf der Grundlage der Gemeinschaft*– la "pedagogia social no és l'educació de l'individu aïllat, sinó la de l'home que viu en un comunitat, educació que la comunitat fa i que fa a la comunitat, perquè la seva finalitat no és només l'individu". El text que té el lector té a les mans li ha de servir per a tornar a pensar la pedagogia, l'educació social de l'individu en la comunitat, en vista d'aquest *món complex* (definit com a societat de la informació, com a societat xarxa o societat de l'aprenentatge) que continua necessitant teories, models i professionals que investiguin, pensin i treballin per una comunitat que aculli obertament tots els seus ciutadans.

Objectius

Els objectius que heu d'assolir al finalitzar aquesta assignatura són els següents:

- 1.** Conèixer l'evolució històrica de la pedagogia social i de la seva finalitat actual.
- 2.** Identificar les tendències clàssiques en educació social i les seves experiències més notables a Europa i Espanya, i també els seus autors més representatius.
- 3.** Reflexionar sobre els diferents estils de relació educativa que es deriven de les tendències clàssiques i veure'n la vigència actual.
- 4.** Identificar els problemes socials i educatius més importants que poden ser abordats des d'aquesta disciplina.
- 5.** Situar de manera global el paper de l'educació social en la societat de la informació.
- 6.** Analitzar de manera crítica el paper de les institucions en l'educació social.
- 7.** Conèixer els reptes de futur de l'educació social.

Continguts

Mòdul didàctic 1

La reorganització conceptual del camp de coneixement

Juan Sáez Carreras

1. La Pedagogia Social com a comunitat disciplinària
2. La Pedagogia Social com a camp de coneixement teòric. El camp pedagògic com a camp teòric
3. L'Educació Social com a professió, pràctica educativa i titulació: clarificació conceptual i terminològica
4. De la professió (Educació Social) al camp de coneixement teòric (Pedagogia Social)
5. Un model teòric per a estudiar la professionalització de l'Educació Social a Espanya: criteris i suggeriments

Mòdul didàctic 2

Històries de la pedagogia social

Jordi Planella Ribera

1. La necessitat de revisitar experiències històriques en el camp de la pedagogia social. Notes historiogràfiques
2. Formes de redempció de la pedagogia social: notes crítiques per a un punt de partida
3. Cosmovisions de l'educació social
4. Fitxes d'experiències en la pedagogia social

Mòdul didàctic 3

La pedagogia social instituïda

Asun Pié Balaguer

1. Aproximació epistemològica a les institucions
2. La funció simbòlica de la institució
3. Una mica d'història: institucions asilars i assistencials
4. Institucions correctores
5. Patologia i institució
6. L'exclusió instituïda
7. Poder i institució
8. Tipus d'institucions
9. Pedagogia social *extituïda*

Mòdul didàctic 4

Començar una nova etapa

Jesús Vilar Martín

1. Educació social: de treball no qualificat a professió reconeguda
2. Tres reptes nous de futur
3. Primeres conclusions
4. Repercussions en la pedagogia social

Mòdul didàctic 5

La pedagogia social en la societat de la informació

Jordi Planella Ribera

1. Situar els discursos de la societat de la informació
2. Resituar l'educació en la societat xarxa: nous espais, noves formes relacionals, noves necessitats subjectives
3. Les tecnologies en els serveis d'atenció a les persones i el seu paper en l'educació social
4. Projectes i problemàtiques específics de la pedagogia social i les TIC
5. L'ús ètic de les NTIC
6. Tecnologies i intervenció social: altres maneres de mirar i entendre el món

Mòdul didàctic 6

El perquè i el per a què de la pedagogia social

Xavier Úcar Martínez

1. El context d'interpretació: pedagogia social i educació social
2. Sobre el concepte d'intervenció socioeducativa
3. Vida sociopolítica i models d'intervenció socioeducativa
4. Conclusions sobre els models d'intervenció socioeducativa: problemàtiques actuals i perspectives

Bibliografia

Bibliografia bàsica

Brunori, P., Peirone, M., Poffa, F., i Ronda, L. (2008). *La professione di educatore. Ruolo e percorsi formativi*. Roma: Carocci.

Gaberan, P. (2007). *Cent mots pour être éducateur*. Toulouse: érès.

Gardella, O. (2007). *L'educatore professionale. Finalità, metodologia, deontologia*. Milà: Franco Angeli.

Gómez, J. F. (2007). *L'éducation spécialisée, un chemin de vie*. París: Harmattan.

Mínguez, C. (2004). Evolución de la Pedagogía Social para consolidarse como disciplina científica. *Pedagogía Social*, 11, 2a. època, 25-54.

Natorp, P. (2001). *Pedagogía social. Teoría de la educación de la voluntad sobre la base de la comunidad* (pròleg i edició de Conrad Vilanou). Madrid: Biblioteca Nueva.

Ortega y Gasset, J. (1982). *Misión de la Universidad*. Madrid: Revista de Occidente en Alianza Editorial.

Pérez, G. (2003). *Pedagogía social-Educación social. Construcción científica e intervención práctica*. Madrid: Narcea.

Planella, J. (2006). *Los hijos de Zotikos: una antropología de la educación social*. València: Nau Llibres.

Planella, J. (2009). *Ser educador: entre pedagogía y nomadismo*. Barcelona: Ediuoc.

Planella, J. i Vilar, J. (Coord.). (2003). *L'educació social: projectes, perspectives i camins*. Barcelona: Pleniluni.

Planella, J. i Vilar, J. (Coord.). (2006). *La pedagogía social en la sociedad de la información*. Barcelona: Ediuoc.

Sáez, J. (2003). *La profesionalización de los educadores sociales. En busca de la competencia educativa cualificadora*. Madrid: Dykinson.

Sáez, J. i García, J. (2006). *Pedagogía social. Pensar la Educación Social como profesión*. Madrid: Alianza.

Sáez, J. (Coord.). (2007). *Pedagogía social*. Madrid: Pearson.

